

UDK: 272-732.2/.3“1215/1965“

Stručni rad

Primljeno: rujan 2016.

Tomo VUKŠIĆ

Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu

J. Stadlera 5, BiH – 71000 Sarajevo

ordinarijat.bih@gmail.com

PRIMAT I SINODALNOST U CRKVI OD ČETVRTOGA LATERANUMA DO DRUGOGA VATIKANUMA (1215.-1965.)

Sažetak

Na početku ukratko su protumačeni pojmovi primat i sinodalnost kako su danas shvaćeni i prakticirani u Katoličkoj Crkvi. Slijedi potom analiza procesa teološkog i kanonskog sazrijevanja ovih dvaju eklezioloških koncepata i njihove primjene u praksi. To započinje s vremenom Inocenta III., odnosno s Četvrtim lateranskim saborom (1215.) i njegovim „Constitutiones“ kojima je potvrđen primat rimske biskupske stolice. U nastavku se podsjeća na teoriju o dva mača te na problematiku odnosa ideje koncilijarizma i primata tijekom 15. stoljeća, a posebice na dokumente sabora u Konstanzu i onoga u Firenci, koji su se bavili ovom tematikom. U vezi s tim pitanjem spomenuta su i dvojica ondašnjih hrvatskih teologa: Ivan Stojković i Markantun de Dominis. Tridentski sabor se nije izravno bavio ovim pitanjima, ali je na neizravan način svojim zaključcima i kasnijim njihovim provođenjem uvelike doprinio utvrđivanju primata rimskoga biskupa naspram galikanskih zamisli iz Francuske, njemačkog episkopalizma i pokreta restauracije koji se u Europi počeo širiti nakon prestanka napoleonskoga razdoblja. U razdoblju poslije Prvoga vatikanskoga sabora i njegove dogmatske definicije primata, zakonska pojašnjenja o odnosu primata i sinodalnosti donio je „Zakonik kanonskoga prava“ (1917.), čije su odredbe bile na snazi sve do obnove koja je proizašla iz Drugoga vatikanskoga sabora. Na kraju prikaza navodi se misao Ivana Pavla II. koji je osjećao da ima posebnu odgovornost radi pronalaženja takva oblika vršenja primata koji bi se otvorio novoj situaciji, ne odričući se nikako bitnoga u tom poslanju.

Ključni pojmovi: *primat, sinodalnost, koncilijarizam, galikanizam, episkopalizam, restauracija, sabor, Papa, Četvrti lateranski, Prvi i Drugi vatikanski sabor.*

U skladu s programom ovoga simpozija,¹ kako su ga predviđjeli organizatori, dva su ključna teološka pojma u naslovu cijeloga simpozija, kao i ovoga izlaganja. To su primat rimskoga biskupa i sinodalnost, koju se ponekada naziva i koncilijarnost. Uz to zadaća je

1 Međunarodni simpozij *Odnos primata i sinodalnosti u strukturi Crkve*, kojega je organizirao Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu 13. studenoga 2015.

ovoga prikaza ukratko predstaviti razvitak teološkoga razumijevanja i konkretne prakse tih dvaju pojmova, na razini odnosa između rimskoga primata i crkvenih koncila na razini opće Crkve. Sve to s naznakom da se radi o vremenskom razdoblju od Četvrtoga lateranskog (1215.) do Drugoga vatikanskog sabora (1962.-1965.). Međutim, radi jasnoće izlaganja i razumijevanja već na početku treba podsjetiti da je primat rimskoga biskupa, nakon dugoga procesa sazrijevanja teološkoga razvitka, godine 1870. postao jedna od vjerskih istina Katoličke Crkve, a ne samo njezina praksa. Istovremeno, „sinodalnost“, koju neki nazivaju kolegijalnost biskupa, teološki je nauk i praksa Katoličke Crkve koji nastavljaju biti podložni razvitku i produbljivanju i vjerojatno će još dugo tako biti.²

1. Primat

Pojmom „primat“ (latinski: *primatus* = prvenstvo, primat) naznačeno je mjesto i uloga Petrova nasljednika, rimskoga biskupa, Pape, u cijeloj zajednici Kristovih vjernika, prvenstveno u Katoličkoj Crkvi. U katoličkoj zajednici vjernika svaki Petrov nasljednik je ne samo prvi nego i djelatno prvi, kojemu svi vjernici duguju poslušnost i poštovanje na moralno-religioznoj razini. Odnosno, to da je on prvi i da vrši službu primata, nije samo činjenica koja bi proizašla iz legalnog izbora ili povjerenja službe ili pristanka većine nego je primat rimskoga biskupa i njegovo vršenje te odnos vjernika prema tomu stvar vjere u Katoličkoj Crkvi. Katolici vjeruju da taj primat postoji, jer ga je htio sam osnivač Crkve – Krist Gospodin, i da ga vrše Petrovi nasljednici, rimski biskupi, na području uprave i discipline i na području očuvanja i naučavanja pravovjerja. To je jedna o vjerskih istina Katoličke Crkve koju je, nakon dugoga procesa sazrijevanja zajednice u vjeri, razvitka teologije i dogme, 1870. godine definirao Prvi vatikanski sabor riječima:

Zbog toga, oslonjeni na jasna svjedočanstva Svetog pisma, i slažući se s jasnim i očitim dekretima kako naših predšasnika, rimskih prvosvećenika, tako i općih sabora, obnavljamo definiciju općeg Firentinskog sabora, prema kojoj svi Kristovi vjernici moraju vjerovati *‘da sveta Apostolska stolica, i rimski prvosvećenik, imaju prvenstvo na čitavom svijetu, te da je isti rimski prvosvećenik nasljednik blaženog*

² Radi boljeg razumijevanja kolegijalnosti biskupa i sinodalnosti u Crkvi usp.: Yves CONGAR, *La collégialité épiscopale. Histoire et théologie*. Unam Sanctam 52 (Paris: Éditions du Cerf, 1965.); Pavel Nikolàjevič EVDOKIMOV, *L'orthodoxie* (Neuchâtel: Delachaux & Niestlé, 1965.); Riccardo BATTOCCHIO – Serena NOCETI (ur.), *Chiesa e sinodalità. Coscienza, forme, processi. Atti del XIX congresso nazionale dell'Associazione Teologica Italiana di Camposampiero (PD) del settembre 2005* (Milano: Glossa, 2007.).

Petra, prvaka apostola, i pravi Kristov zamjenik, glava čitave Crkve te otac i učitelj svih kršćana; te da je Gospodin naš Isus Krist, istom blaženom Petru predao puninu vlasti da pase, vodi i upravlja čitavu Crkvu, kao što se to uostalom nalazi u dokumentima općih sabora i u svetim kanonima.

Nučavamo dakle i izjavljujemo da je po odluci Gospodnjoj Rimaska crkva dobila prvenstvo redovite vlasti nad svim drugim (Crkvama), i da je ta vlast nadležnosti rimskog prvosvećenika, koja je uistinu biskupska, neposredna; prema kojoj su obvezatni svi pastiri i vjernici bilo kojeg obreda i dostojanstva, kako zasebno pojedinci tako i svi zajedno, na službu hijerarhijske podložnosti i prave poslušnosti, ne samo u stvarima koje se odnose na vjeru i ćudoređe, nego i u onima koje se odnose na stegu i upravu Crkve razasute po čitavom svijetu; tako da sačuvavši kako zajedništvo s rimskim prvosvećenikom tako i jedinstvo u ispovijedanju vjere, Kristova Crkva bude jedno stado pod jednim vrhovnim pastirrom (usp. Iv 10,16). To je učenje katoličke istine od koje nitko ne može odstupiti, a da sačuva vjeru i spasenje.

Isto tako bilo daleko (mišljenje) da je ova vlast vrhovnog prvosvećenika ovisna od one redovne i neposredne vlasti biskupske nadležnosti, koju imaju biskupi, postavljeni od Duha Svetoga (usp. Dj 20,28) na mjesto apostolskih nasljednika, da kao pravi pastiri pasu i vode njima označeno pojedino stado, kako bi ono bilo utvrđeno, ojačano i zaštićeno od vrhovnog i sveopćeg pastira, prema onoj (riječi) svetog Grgura Velikog: *Moja je čast, čast opće Crkve. Moja čast je čvrsta snaga moje braće. Ja ću onda biti uistinu počašćen kada se pojedincima neće uskraćivati njima dužna čast.*

Nadalje, iz te vrhovne vlasti rimskog prvosvećenika, da upravlja čitavom Crkvom, slijedi da ona ima pravo da u izvršavanju te svoje zadaće može slobodno općiti s pastirima i stadom čitave Crkve, kako bi ih na putu spasenja mogao poučavati i voditi. Zbog toga osuđujemo i odbacujemo mišljenje onih koji kažu, da se zakonito može spriječiti ta veza vrhovne glave s pastirima i stadom, ili je čine ovisnom od svjetovne vlasti, tako da tvrde, da ono što Apostolska stolica, ili (drugi) s njezinim autoritetom, odrede za upravljanje Crkvom, ima snagu i valjanost samo ako bude odobreno od svjetovne vlasti.

I budući da je po božanskom pravu apostolskog prvenstva rimski prvosvećenik na čelu čitave Crkve, nučavamo i izjavljujemo, da je on vrhovni sudac vjernika, te da se u svim sporovima koji spadaju na crkvenu provjeru, može uteći njegovom sudu; presudu pak Apostolske stolice, od čijeg autoriteta nema većeg, ne može nitko poništiti, niti itko smije suditi o njezinoj presudi. Zbog toga, skreću s pravog puta istine oni koji tvrde, da je dozvoljeno od sudaca rimskog

prvosvećenika prizvati na opći sabor kao na autoritet viši od rimskog prvosvećenika.³

Osim prvenstva rimskoga biskupa na području discipline i uprave Crkve, Petrov nasljednik je također garant pravovjerja Crkve po karizmi nezabludivosti u naučavanju vjerskih i moralnih istina. To u nastavku istoga teksta definira Prvi vatikanski sabor:

Naime oci 4. carigradskog sabora, slijedeći tragove predšasnika, objavili su ovu svečanu ispovijest: *'Početak je spasenja, čuvati pravilo ispravne vjere... I jer se ne može mimoći riječ Gospodina našega Isusa Krista, koji je kazao: "Ti si Petar-Stijena, i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju" (Mt 16,18), pa se to što je rečeno dokazuje stvarnim učincima, budući da se kod Apostolske stolice katolička religija sačuvala uvijek neokrnjena, i sveto se učenje poštovalo. Ne želeći se nikako odvojiti od te vjere i nauka..., nadamo se, da ćemo zaslužiti biti u tom zajedništvu koje propovijeda Apostolska stolica, u kojem se nalazi čitava i prava čvrstoća kršćanske religije.'*

Uz odobrenje pak Drugog lionskog sabora Grci su ispovjedili: *'Sveta Rimaska crkva istinito i ponizno priznaje da je od samog Gospodina u blaženom Petru, prvaku i glavi apostola, čiji je nasljednik rimski prvosvećenik, s puninom vlasti dobila vrhovno i puno prvenstvo i vrhovništvo nad čitavom katoličkom Crkvom. I kao što je ona više od ostalih obvezna braniti vjersku istinu, isto se tako, ako se pojave neka pitanja o vjeri, ona moraju riješiti prema njezinom sudu.'*

Firentinski sabor je naime definirao: *'da je Rimski prvosvećenik... pravi Kristov zamjenik, glava čitave Crkve, te otac i učitelj svih kršćana; te da je Gospodin naš Isus Krist, istom blaženom Petru predao puninu vlasti da pase, vodi i upravlja čitavu Crkvu.'* (...)

A Petrovim nasljednicima nije naime obećan Duh Sveti kako bi uz njegovu objavu naviještali novi nauk, nego da uz njegovu pomoć sveto čuvaju i vjerno iznose objavu, ili poklad vjere, primljen od apostola. A taj pak apostolski nauk prihvatili su svi časni oci, a sveti i pravovjerni učitelji su ga poštovali i slijedili; oni su najpotpunije znali da je ta Petrova stolica ostala uvijek netaknuta od svake zablude, prema božanskom obećanju Gospodina i Spasitelja našega, koje je dao prvaku svojih učenika: *'Ali ja sam molio za tebe da ne malakše tvoja vjera. Pa kad k sebi dođeš, učvrsti svoju braću'* (Lk 22,32). (...)

I tako Mi, vjerno se držeći predaje katoličke vjere prihvaćene od početka, na slavu Boga našega Spasitelja, na uzvišenje katoličke religije i na spas kršćanskih naroda, uz suglasnost svetog sabora, naučavamo i definiramo da je od Boga objavljena dogma: da se rimski

³ Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu* (Đakovo: UPT, 2002.), 562-563.

prvosvećenik, kada govori sa Stolice (ex cathedra), to jest, kada vrši službu pastira i učitelja svih kršćana, i kada svojim vrhovnim apostolskim autoritetom definira učenje o vjeri i ćudoređu koje treba držati čitava Crkva, odlikuje onom nezabludivošću, koja mu je obećana u blaženom Petru, i kojom je božanski Otkupitelj želio da bude opremljena njegova Crkva kod definiranja učenja o vjeri i ćudoređu; zbog toga su takve definicije rimskog prvosvećenika nepromjenjive po sebi, a ne po suglasnosti Crkve.⁴

2. Sinodalnost / koncilijarnost

Drugi važan pojam iz naslova jest „sinodalnost“ (ili koncilijarnost). Njime se sugerira način vršenja karizme i službe prvenstva, koje imaju i vrše rimski pape, te službe suodgovornosti za cijelu Crkvu, koju ima također svaki biskup. Sam pojam sinodalnost je grčkoga podrijetla, a složenica je od dviju riječi: dolazi od „syn“ (s, zajedno s) i „hodòs“ (put, hod, putovanje).⁵ Prema tomu, radi se o hodnji koju treba zajedno obaviti, suodgovorno, svatko prema svojem mjestu i poslanju, a „koncilijarnost“ mu je latinska istoznačnica, uz napomenu da taj latinski pojam dolazi od imenice „concilium“ (sabor, koncil).

U novije vrijeme temom sinodalnosti bavila se i Zajednička međunarodna komisija za teološki dijalog između Rimokatoličke Crkve i Pravoslavne Crkve, pa se ovdje čini prikladnim navesti njezinu sažetu definiciju ovoga pojma. Ta Komisija u svojoj Izjavi iz Ravene kaže:

Naziv koncilijarnost ili sinodalnost dolazi od riječi 'koncil' (*synodos* na grčkom, *concilium* na latinskom), što izvorno znači skup biskupa koji imaju posebnu odgovornost. Moguće je također naziv shvatiti u širem smislu tako da se odnosi na sve članove Crkve (usp. ruski izraz *sobornost*). U skladu s tim, mi ćemo govoriti ponajprije o koncilijarnosti koja znači da svaki član Tijela Kristova, na temelju krštenja, ima svoje mjesto i vlastitu odgovornost u euharistijskoj *koinoniji*, (na latinskom *communio*). Koncilijarnost odražava trinitarni misterij i tako pronalazi svoju konačnu utemeljenost. Tri osobe Svetog Trojstva 'nabrojene' su, kako veli sv. Bazilije Veliki (*O Duhu Svetomu*, 45), a da se ne označava 'druga' ili 'treća' osoba, te da se ne podrazumijeva nikakvo umanjivanje ili subordinacija. Na sličan način postoji također redosljed (*taxis*) među lokalnim Crkvama, što naravno ne podrazumijeva nejednakost u njihovoj eklezijalnoj naravi.

Euharistija očituje Trinitarnu *koinoniju* ostvarenu u vjernicima kao organskoj cjelini od više članova u kojoj svaki ima neku ka-

⁴ H. DENZINGER – P. HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja*, 564-565.

⁵ Usp.: Stjepan SENC, *Grčko-hrvatski rječnik za škole* (Zagreb: Naprijed, 1991.) (pretisak izdanja iz 1910.).

rizmu, službu ili svojstvenu ulogu, potrebnu u njihovoj raznolikosti i različitosti za ugradnju svih u jedno eklezijalno Tijelo Kristovo (usp. 1 Kor 12,4-30). Svi su pozvani, svi se trebaju zauzimati i sa svima se računa – svatko na različit iako ne na manje važan način – u zajedničkom djelovanju koje, po Duhu Svetome, u Crkvi uprisutnjuje službu Krista, koji je ‘put, istina i život’ (Iv 14,6). Na taj se način misterij spasenjske *koinonije* sa Svetim Trojstvom ostvaruje u čovječanstvu.

Cijela zajednica i svaka osoba u njoj imaju ‘svijest Crkve’ (*eklesiastike syneidesis*), kako to naziva grčka teologija, na latinskom *sensus fidelium*. Na temelju krštenja i potvrde (krizme) svaki član Crkve vrši neki oblik autoriteta u Tijelu Kristovom. U tom su smislu svi vjernici (a ne samo biskupi) odgovorni za vjeru ispovjedu na svom krštenju. Naš je zajednički nauk da Božji narod, primivši ‘pomazanje od Svetoga’ (1 Iv 2,20 i 27), u zajedništvu sa svojim pastirima, ne može u pitanjima vjere upasti u zabludu (usp. Iv 16,13).

Biskupi su po božanskoj ustanovi dobili posebnu zadaću da naviještaju vjeru Crkve i razjašnjavaju pravila kršćanskog ponašanja. ‘Kao nasljednici Apostola, biskupi su odgovorni za zajedništvo u apostolskoj vjeri i u vjernosti življenja po evanđelju’ (Dokument iz Valamoa, br. 40).

Koncili su glavni način na koji se prakticira zajedništvo među biskupima (usp. Dokument iz Valamoa, br. 52). Jer ‘vjernost apostolskom zajedništvu povezuje međusobno sve biskupe združujući one koji imaju službu nadgledništva (*episkope*) u mjesnim Crkvama sa zborom apostola. Oni također oblikuju kolegij Duhom Svetim ukorijenjen u ‘jednom zauvijek’ apostolske skupine, jedinstvenog svjedoka vjere. To ne znači samo da moraju biti povezani međusobno vjerom, ljubavlju, poslanjem, pomirenjem nego također da zajednički imaju istu odgovornost i istu službu Crkve’ (Münchenski dokument, III, 4).

Ova koncilijarna dimenzija života Crkve duboko je usađena u njezinu narav. To jest, temelji se na Kristovoj volji za njegov narod (usp. Mt 18, 15-20), čak i ako su njezina kanonska shvaćanja nužno određena povijesnim, društvenim, političkim ili kulturnim kontekstom. Tako definirana, koncilijarna dimenzija Crkve nalazi se na tri razine crkvene zajednice, na mjesnoj, regionalnoj i sveopćoj: na mjesnoj razini biskupije povjerene biskupu; na regionalnoj razini skupine mjesnih Crkava s njihovim biskupima koji ‘priznaju tko je prvi među njima’ (Apostolski kanon 34); i na sveopćoj razini, gdje oni koji su prvi (*protoi*) u raznim područjima, zajedno sa svim biskupima, surađuju u onome što se tiče Crkve kao cjeline. I na ovoj razini također, *protoi* moraju priznati tko je prvi među njima.

Crkva postoji na mnogim i na različitim mjestima, što očituje njezin katolicitet. Bivajući ‘katolička’ ona je živi organizam, Tijelo Kristovo. Svaka mjesna Crkva, kada je u zajednici s drugim mjesnim Crkvama, očitovanje je jedne, nedjeljive Božje Crkve. Stoga, ‘katolič-

ka' znači biti u zajednici s jednom Crkvom svih vremena i svih mjesta. Zato je razbijanje euharistijskog jedinstva ranjavanje jedne od bitnih značajki Crkve, njezina katoliciteta.⁶

3. Put sazrijevanja od Lateranuma do Vatikanuma

Za pretpostaviti je da su organizatori simpozija željeli da ovaj nacrt odnosa između primata i sinodalnosti započne od Četvrtoga lateranskoga sabora (1215.), koji je bio 12. opći crkveni sabor,⁷ zato što je u to vrijeme i na tom saboru dominirao papa Inocent III. (1198.-1216.), odnosno zato što se smatra da je u njegovo vrijeme počeo dodatno rasti ugled papinstva u srednjem vijeku.

3.1. Potvrda rimskoga primata

Četvrti lateranski sabor je, u 5. poglavlju svojih „Constitutiones“, potvrdio prednost Rimske Crkve i utvrdio redosljed patrijaršijskih sjedišta ovim riječima:

Obnavljajući stare povlastice patrijaršijskih sjedišta, određujemo uz odobrenje općeg sabora, da poslije Rimske crkve, koja po Gospodinovoj odluci ima prvenstvo redovne vlasti nad svim drugim (Crkvama), kao majka i učiteljica svih Kristovih vjernika, prvo mjesto ima carigradska, drugo aleksandrijska, treće antiohijska, četvrto jeruzalemska, svaka prema svom rangu; tako da, nakon što su njihovi prelati primili od Rimskoga prvosvećenika palij, znak punine njihova pontifikalnoga dostojanstva, mogu zakonito sa svoje strane, nakon što im bude položena zakletva o vjernosti i poslušnosti, dati palij svojim sufraganima, primajući za sebe kanonsko poslanje i za Rimsku Crkvu obećanje poslušnosti.

Neka ispred sebe nose križ Gospodinov posvuda, osim u Rimu, i posvuda gdje bude prisutan Rimski prvosvećenik ili njegov poslanik, koji će koristiti znakove apostolskoga dostojanstva. U svim pokrajinama, podložnima njihovoj jurisdikciji, kada je potrebno,

⁶ Nediljko A. ANČIĆ (prir.), „Zajednička međunarodna komisija za teološki dijalog između Rimokatoličke crkve i Pravoslavne crkve. Ekleziološke i kanonske posljedice sakramentalne naravi Crkve. Crkveno zajedništvo, koncilijarnost i autoritet“, *Crkva u svijetu* 43 (2008.), 291-293 (brojevi 5-11); COMMISSIONE MISTA INTERNAZIONALE PER IL DIALOGO TEOLOGICO TRA LA CHIESA CATTOLICA ROMANA E LA CHIESA ORTODOSSA, „Le conseguenze ecclesologiche e canoniche della natura sacramentale della Chiesa. Comunione ecclesiale, conciliarità e autorità“ (Ravenna: 13 ottobre 2007) <http://www.vatican.va/>, (12. 11. 2015.).

⁷ O Četvrtom lateranskom saboru vidi: Raymonde FOREVILLE, *Storia dei concili ecumenici, VI. Lateranense I, II, III, e Lateranense IV*, (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2001.).

neka se vrši utok njima, osim priziva podnesenih apostolskoj stolici, uz koju svi trebaju ponizno prijanjati.⁸

U sljedećem razdoblju ugled papinske službe na Zapadu stalno je rastao tijekom 13. stoljeća i smatra se da je doživio svoj vrhunac za vrijeme pape Bonifacija VIII. (1294.-1303.). On je 1302. godine sazvaio sinodu u Rimu na kojoj je 18. studenoga 1302. proglašena bula „Unam Sanctam“, kojom se tumači poznati nauk o dva mača i naglašava prvenstvo duhovne vlasti. Taj dokument tvrdi: „U moći Crkve razlikuju se dva mača, onaj duhovni i onaj vremeniti. Prvi provodi Crkva, drugi [se provodi] za Crkvu, onaj rukom svećenika, ovaj rukom kralja ali prema naznakama svećenika (...). Duhovna moć treba uređivati i suditi vremenitu moć (...). Koji se opire ovoj vrhovnoj duhovnoj moći, koju vrši jedan čovjek ali koja dolazi od Boga, u obećanju Petru, opire se samom Bogu. Potrebno je dakle da se svaki čovjek, koji želi svoje spasenje, podloži biskupu Rima.“⁹ To je značilo da duhovna moć ima nadmoć nad onom vremenitom a u slučaju da se ne bi vršilo ono što je Papa odredio, predviđena je bila kazna izopćenja.

Međutim, iako je, ubrzo nakon što je sjedište papa 1309. godine bilo preneseno iz Rima u francuski grad Avignon, u kojemu su pape rezidirali do 1377. godine, održan petnaesti opći sabor u Vienni (1311./1312.),¹⁰ koji je sazvaio papa Klement V., razdoblje avinjonskoga sužanjstva postalo je razdoblje papinstva u kojemu je njegov sjaj sve više tamnio. Nakon sabora u Vienni to se sve jače osjećalo, posebice kroz jačanje ideja da se saboru dodijeli sudska vlast nad Papom; odnosno da je Papi, pri donošenju vjerskih odluka, potreban pristanak biskupa i bio bi nezabludiv tek kad ga dobije. Tako bi sabor s Papom bio veći od Pape samoga.¹¹ Ipak najveći problemi nastali su nakon što je papa Urban VI., izabran 1378. godine, odlučio ostati sa sjedištem u Rimu, kamo se već u siječnju 1377. godine bio vratio njegov prethodnik Grgur XI. Odnosno, Urbanovo odbijanje da se preseli u Avignon i odluka da ostane u Rimu postali su dodatni razlog da su nezadovoljni-

⁸ H. DENZINGER – P. HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja*, 229; Antonius GARCIA Y GARCIA (ur.), *Constitutiones Concilii Quarti Lateranensis una cum Commentariis Glossatorum* (Citta Del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1981.); QUARTO CONCILIO LATERANENSE, *Costituzioni*, <http://www.totustuustools.net/> (12. 11. 2015.).

⁹ Claudio RENDINA, *I papi. Storia e segreti* (Roma: Newton Compton, 2013.), 513; Marie Dominique CHENU, „Dogme et théologie dans la bulle Unam sanctam“, *Recherches de Science religieuse* 40 (1952.), 307-316.

¹⁰ O saboru u Vienni vidi: Joseph LECLER, *Storia dei cincili ecumenici, VIII. Vienne* (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1997.).

¹¹ Usp.: Hubert JEDIN, *Crkveni sabori. Kratka povijest* (Zagreb: KS, 1997.), 75-76.

ci izabrali protupapu koji se prozvao Klement VII. i nastanio u Avignonu. Nešto kasnije bio je izabran i drugi protupapa (Pisa), pa se uz zakonitoga rimskoga Papu imalo i još dvojicu pretendenta (Avignon i Pisa). Ova šizma potrajala je skoro četiri desetljeća i završila tek 1417. godine na zasjedanju sabora u Konstanzu i izborom pape Martina V. Naime, to se dogodilo nakon što je zakoniti papa Grgur XII., da bi otvorio put rješenju ovoga velikog problema, podnio ostavku 14. srpnja 1415., a Sabor dvojicu nezakonitih nazvao protupapama i proglasio svrgnutima.

3.2. Oživljavanje konciliarizma

Za vrijeme ove šizme, koja je poznata pod nazivima „zapadna šizma“ ili „velika šizma“, nastale su velike podjele, čak i među kršćanskim vladarima. Jedni su se svrstavali uz zakonite pape iz Rima, a drugi uz protupape. Istovremeno, unutar Crkve oživljavala je ideja konciliarizma, koja je namjeravala saboru dati vrhovnu ulogu u Crkvi, vrhovnu vlast čak i nad Papom. To je bilo u sukobu s tradicionalnim katoličkim poimanjem uloge papinstva, suprotstavljalo se svijesti koju su Petrovi nasljednici imali o svojoj službi te dovodilo u pitanje ustaljene pravne postavke: *prima sedes a nemine iudicatur* i *princeps legibus solutus*. No problem „velike šizme“ bio je tako velik da je uzrokovao i poticao stalno jačanje ove teorije u kojoj su neki vidjeli jedinu mogućnost rješenja ovoga velikog problema.

Kad se govori o temi razvitka odnosa papinstva i sabora, primata i sinodalnosti, svakako treba spomenuti dekret sabora u Konstanzu „Haec Sancta Synodus“, koji je usvojen 6. travnja 1415. Nakon što je zazvano ime Presvetoga Trojstva, u Dekretu se kaže:

Ovaj sveti Sabor u Konstancu, koji je opći koncil, zakonito okupljen u Duhu Svetom na hvalu svemogućega Boga, radi iskorjenjivanja sadašnje šizme, radi ostvarenja jedinstva i radi obnove u glavi i udovima Crkve Božje, određuje, definira, utvrđuje, odlučuje i izjavljuje ono što slijedi sa svrhom da se lakše, sigurnije, na veće zadovoljstvo i slobodnije postigne jedinstvo i obnova Božje Crkve.

Na prvomu mjestu izjavljuje da on, zakonito okupljen u Duhu Svetomu, budući da je opći sabor i izraz vojujuće Katoličke Crkve, prima vlastitu snagu izravno od Krista i da je svatko, bilo kojega položaja i dostojanstva, uključujući ono papinsko, obvezatan da mu bude poslušan u onomu što se odnosi na vjeru i iskorjenjivanje spomenute šizme i opću obnovu u glavi i udovima same Crkve Božje.

Osim toga, izjavljuje da svatko, bilo kojega položaja, stanja, dostojanstva, uključujući ono papinsko, tko bi uporno odbijao poslušati sadašnje ili buduće odredbe, odluke, naredbe i zapovijedi ovoga

svetog sabora i bilo kojega općeg sabora, zakonito sazvanoga, u naznačenim stvarima ili u onomu što uz njih pripada, ako se ne promijeni, neka bude podvrgnut prikladnoj pokori i propisno kažnjen, upotrebljavajući također, ako bi bilo potrebno, i druga pravna sredstva.¹²

Ovaj dekret nije posvema lako teološki vrednovati. On je svakako izraz potrebe Crkve i nakane saborskih otaca da se u danom vremenu riješi konkretan i velik problem šizme i nije posljedica namjere da se proglasi dogmatska definicija. No ovaj dekret, koji je prvenstveno bio recept „ad hoc“, također je pokazatelj da je u tom trenutku ideja koncilijarizma bila vrlo snažna te nije isključivao mogućnost dojma da je njime koncilijarizam nadjačao primat.

3.3. Ponovna potvrda primata

Nedovoljna jasnoća, koja je nastala nakon sabora u Konstanzu, potrajala je sve do završetka Firentinskoga sabora (1439.). Ovaj koncil, koji je bio 17. opći sabor, započeo je zasjedati u Baselu, a papa Eugen IV. premjestio ga je 1438. godine u Ferraru u Italiju. To je učinio jer je prosudio da su baselski sudionici, još uvijek pod dojmom velike šizme i sabora u Konstanzu, skloni koncilijarizmu koji je u sukobu s ustaljenom tradicijom Crkve. No, godinu dana kasnije, zbog razloga materijalne i organizacijske naravi, ovaj Sabor nastavio je zasjedati u Firenci.

Saborska zasjedanja u Firenci završila su proglašenjem bule sjedinjenja između Istoka i Zapada „Laetentur coeli“, koja je potpisana 6. srpnja 1439. U tom dokumentu, o temi koja nas ovdje zanima, kaže se: „Definiramo osim toga da sveta Apostolska Stolica i rimski prvosvećenik imaju primat u cijelomu svijetu; da je isti rimski prvosvećenik nasljednik blaženoga Petra, prvaka apostola, i da je pravi namjesnik Krista, glave cijele Crkve, otac i učitelj svih kršćana; da je naš Gospodin Isus Krist njemu, u osobi blaženoga Petra, predao punu vlast napasanja, upravljanja i vođenja opće Crkve, kao što je sadržano u aktima ekumenskih sabora i u svetim kanonima.“¹³

Poznati Tridentski sabor, koji je trajao od 1545. do 1563. godine, nije se izravno bavio temom primata i koncilijarizma,¹⁴ već su na njemu

¹² <http://www.cristiani.altervista.org/concili/costanza.htm> (12. 11. 2015.).

¹³ Giuseppe ALBERIGO – Giuseppe L. DOSSETTI – Perikles P. JOANNOU – Claudio LEONARDI – Paolo PRODI – Hubert JEDIN (ur.), *Conciliarum Oecumenicorum Decreta* (Bologna: EDB, 2013.), 523-528, prema: <https://w2.vatican.va> (12. 11. 2015.); Joseph GILL, *Il Concilio di Firenze* (Firenze: G. C. Sansoni, 1967.), 494.

¹⁴ Usp.: Niko IKIĆ, *Petrovka služba: Stijena jedinstva i kamen spoticanja. Povijesno-teološki, biblijsko-dogmatski i ekumenski pogledi*, (Sarajevo: KBF – Zagreb: Glas Koncila, 2015.), 69-71.

dominirale teme protestantizma, katoličke obnove, sakramenata, kanna Svetoga pisma i teologije opravdanja.¹⁵ No, svojim konačnim zaključcima, dokumentima i naknadnom provedbom njegovih reformi, u čemu su odlučujuću ulogu imali upravo pape, ovaj Sabor je uvelike učvrstio jačanje primata naspram koncilijarizma. Tomu je doprinijela također reforma liturgije, obnova kalendara, osnivanje i osnaživanje središnjih crkvenih ustanova u Rimu, izdanje Rimskoga katekizma, Brevijara i Vulgate, što je provođeno u desetljećima nakon Sabora.

S obzirom na mjesto održavanja ovoga simpozija, bio bi propust kad se ne bi spomenulo doprinose dvojice ondašnjih teologa s hrvatskih područja, a obojica su bili protivnici shvaćanja primata na tradicionalan način. Stariji među njima bio je Ivan Stojković, dominikanac iz Dubrovnika, koji je kao vrlo zapažen sudionik sabora u Baselu, zastupao ideje koncilijarizma, a protupapa Feliks V. ga je imenovao biskupom i kardinalom (1440.). Drugi je bio Marko Antun de Dominis (Gospodnetić, 1560.-1624.), rođen na otoku Rabu, isusovac i nekadašnji senjski biskup te splitski nadbiskup, koji se, posebice nakon odstupanja s biskupske službe i odlaska iz Dalmacije, opirao primatu rimskoga biskupa i u svojim djelima otvoreno napadao centralizam u Katoličkoj Crkvi i zamjerao teologiji što je zaboravila ulogu biskupa.

Nakon što je zasjedanje Sabora premješteno iz Basela u Ferraru, dosta sudionika je odbilo taj premještaj te su ostali u Baselu. Oni su 16. svibnja 1439. izglasali tri postavke o vlasti općih sabora nad Papom te 24. lipnja papu Eugena IV. proglasili svrgnutim¹⁶ i izabrali protupapu Feliksa V. Ova šizma potrajala je do 1449. godine, kada je ovaj posljednji protupapa abdicirao.

Papa Eugen IV. je 4. rujna odgovorio dekretom „Moyses vir Dei“ o ovisnosti sabora o Papi, u kojemu se o djelu pobunjenika iz Basela kaže:

Oni su iznijeli tri postavke, koje nazivaju vjerskim istinama, kojima kao da nas i sve knezove i prelate i sve vjernike privržene Apostolskoj stolici pretvaraju u krivovjernike, a njihov je sadržaj izražen u ovim riječima:

‘Istina je katoličke vjere, postavka o vlasti općeg sabora, koji predstavlja čitavu Crkvu, nad papom i bilo kim drugim, koju su proglasili opći sabori u Konstanzi i Baselu.

Katolička je istina postavka da papa ne može zaista zakonito sazvani opći sabor, koji predstavlja čitavu Crkvu, temeljem rečenog u gornjoj postavci, ni na koji način nekim autoritetom, bez njegove

¹⁵ Usp.: *I decreti del Concilio di Trento. Testo divulgativo con annotazione delle fonti*, prema: <http://www.documentacatholicaomnia.eu/> (12. 11. 2015.).

¹⁶ Usp.: H. DENZINGER – P. HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja*, 295.

(saborske) suglasnosti, raspustiti ili prebaciti u drugo vrijeme, ili prenijeti iz (jednog) mjesta u mjesto. Treba smatrati krivovjernikom onoga tko bi se tvrdoglavo protivio gore spomenutim istinama.' (...)

Uz odobrenje samog sabora osuđujemo i odbacujemo i proglašavamo te gore opisane postavke osuđenima i odbačenima, prema njihovu krivom baselskom shvaćanju, koje (oni) pokazuju djelom, kao protivne zdravom smislu svetog Pisma i svetih otaca i samog sabora u Konstanzu; isto tako (osuđujemo...) gore iznijetu izjavu, ili odluku o svrgnuću sa svim što iz nje slijedi ili što bi ubuduće moglo slijediti, kao bezbožnu, sablažnjivu i kao onu koja vodi u očiti raskol Božje Crkve, svakog crkvenog poretka i koja teži prema zbrci kršćanske vladavine.¹⁷

3.4. Pojava i odbacivanje galikanizma

Skup u Baselu, međutim, podržao je francuski kralj te se on pretvorio u početak onoga što će biti nazvano galikanizmom,¹⁸ to jest nastojanjem da se organizira nacionalna Crkva, pokrajinska i državna Crkva, te protivljenjem teoriji o dva mača čime bi se oslabio papinski ugled i služba. Pod utjecajem francuskih i španjolskih kraljeva ova ideja se u idućem razdoblju širila posebice u Francuskoj. Stvar je kulminirala na skupštini galikanskoga klera, održanoj 19. ožujka 1682., na kojoj su proglašena četiri članka. Na to je, 4. kolovoza 1690., reagirao papa Aleksandar VIII. konstitucijom „Inter multiplices“. U tom dokumentu Aleksandra VIII. najprije su navedena četiri galikanska članka o Papinim pravima, a potom slijedi tekst osude.

U prijevodu na hrvatski ti galikanski članci glase:

1. Bog je predao vlast blaženom Petru i njegovim nasljednicima, i samoj Crkvi, nad duhovnim stvarima koje se odnose na vječno spasenje, a ne nad vremenitima, kad je Gospodin kazao: 'Moje kraljevstvo nije od ovoga svijeta' (Iv 18,36), i ponovno: 'Stoga dajte caru carevo, a Bogu Božje' (Lk 20,25), te zbog toga vrijedi ona Apostolova: 'Svaka duša neka se podlaže vlastima nad sobom. Jer nema vlasti doli od Boga: koje postoje, od Boga su postavljene. Stoga tko se suprotstavlja vlasti, Božjoj se odredbi protivi' (Rim 13,1 sl.).

Kraljevi dakle i knezovi, u vremenitim stvarima nisu po Božjoj odredbi podložni nikakvoj crkvenoj vlasti, niti se mogu crkvenom vlašću ključeva izravno ili neizravno svrgnuti, niti njihove podložnike osloboditi od vjernosti i poslušnosti, niti ih odriješiti od dane prisege vjernosti; to učenje potrebno je za javni mir, nije manje korisno Cr-

¹⁷ H. DENZINGER – P. HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja*, 295-296.

¹⁸ Usp.: Leo JUST, „Gallikanismus“, *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 4 (Freiburg: Herder, 1986.), col. 499-503.

kvi nego li carstvu, te ga u potpunosti treba zadržati kao usklađeno s Božjom riječi, predajom otaca i primjerom svetaca.

2. Tako Apostolska stolica i Petrovi nasljednici, Kristovi zamjenici, imaju u duhovnim stvarima punu vlast, a vrijede i ostaju nepromijenjeni dekreti o ovlasti općih sabora, koji se nalaze u četvrtoj i petoj sjednici svetog ekumenskog sabora u Konstanzu, koje je odobrila Apostolska stolica i sami rimski prvosvećenici, koji su potvrđeni primjenom u čitavoj Crkvi i koje je Galikanska crkva obdržavala trajnom vjernošću; a Galikanska crkva nije prihvatila one koji (govore) kao da su ti dekreti sumnjive vrijednosti i manje prihvaćeni, da imaju manju snagu, ili koji (kažu) da se oni odnose samo na raskol u vrijeme sabora.

3. Zbog toga praksu Apostolske vlasti treba uređivati prema kanonima donesenima po Božjem Duhu i posvećenima poštivanjem čitavog svijeta; vrijede i pravila, običaji i uredbe koje su prihvatili kraljevstvo i Galikanska crkva, a granice (postavljene) od otaca ostaju netaknute; na puninu Apostolske stolice spada i to da uredbe i običaji, učvršćeni prihvaćanjem tako značajne Stolice i (tolikih) Crkvi, zadobiju vlastitu postojanost.

4. U pitanjima vjere pak vrhovni prvosvećenik ima poseban udio, njegovi se dekreti odnose na sve i pojedine Crkve, i (njegovo) mišljenje se ne može izmijeniti, osim ako dođe do suglasnosti čitave Crkve.¹⁹

Nakon što je naveo galikanske članke, Aleksandar VIII. je o njima presudio ovako:

Sve i pojedino, što se odnosi kako na širinu kraljevske vlasti, tako i na izjavu o ovlasti Crkve i na četiri tvrdnje koje se u njoj nalaze, a što je doneseno i učinjeno na gore spomenutoj skupštini galikanskog klera, održanoj godine 1682., sa svim i pojedinim odredbama, ograničenjima, potvrdama, izjavama, pismima, uredbama i dekretima, od bilo kakvih osoba, crkvenih ili laičkih, kako god bile nazvane, kojim god autoritetom i vlašću, pa i onih koji traže pojedinačno izjašnjavaње, s kakvim god ovlastima ili vlašću,... samim pravom, snagom ovog (pisma), proglašavamo za ništetno, poništeno, nevažeće i bezvrijedno; i od samog početka je to bilo i bit će (i ubuduće) potpuno bez snage i učinka i nevažeće i nitko nije obvezatan to ili nešto od toga, obdržavati, pa bilo potvrđeno i zakletvom.²⁰

Stotinjak godina kasnije, biskupijska sinoda u Pistoji (1786.) preuzela je galikanske članke, i time pokušala dovesti u pitanje primat. Na to je papa Pio VI. u konstituciji „Auctorem fidei“ (28. kolovoza 1794.), nakon što je podsjetio na svoje prethodnike koji su odbacili ove članke, ustvrdio: „Dušobrižnička skrb traži od nas još mnogo jače,

¹⁹ H. DENZINGER – P. HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja*, 441-442.

²⁰ H. DENZINGER – P. HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja*, 442.

da odbacimo i osudimo ovu nanovo održanu sinodu, koja je zaražena prihvaćanjem tolikih mana, kao lakoumnu i sablažnjivu, i kao uvelike nepravednu prema Apostolskoj stolici, naročito nakon što su naši predšasnici o tome izdali (spomenute) dekrete, kao što je Mi ovom našom konstitucijom odbacujemo i osuđujemo, te želimo da se ona smatra za odbačenu i osuđenu.“²¹

Pio VI. je obnašao svoju službu u vrijeme Francuske revolucije, koja je utjecala na cijelu Europu, i u vrijeme kasnijega prodora francuskih snaga sve do Rima. U Francuskoj je 1790. godine državna skupština, koja je bila vođena idejom da je Crkva u državi a ne država u Crkvi, objavila poseban ustav za kler. Njime je regulirala položaj svećenika tako da je odredila da su oni podložni državnoj vlasti, zaduženi za vođenje matičnih knjiga i ukope, da će im država za to davati plaću, a da će biskupi ubuduće biti birani i neće ih više moći imenovati papa. Na to je reagirao Pio VI. sljedeće godine enciklikom kojom je odbacio spomenuti ustav. Poslije toga u Francuskoj su započeli progoni Crkve i svećenika, a Napoleonove trupe su 1798. godine zauzele čak i Rim. Papu Pia VI. su zarobili i odveli u sužanjstvo te je umro u mjestu Valence 29. kolovoza 1799. Pokopan je u mjesnom groblju i nije bio dopušten obred koji bi odgovarao njegovu dostojanstvu, a nadležni gradski službenik, pišući izvješće o njegovoj smrti, zabilježio je da je „pokojni Papa bio posljednji“.

3.5. Episkopalizam i restauracija

Nekako istovremeno s oživljavanjem galikanističkih ideja, na njemačkom području pojavio se novi pokret, nazvan njemački episkopalizam.²² Stvar je ojačala objavljivanjem knjige „De statu ecclesiae et legitima potestate Romani pontificis liber singularis“ (Frankfurt: Esslinger, 1763.), koju je potpisao Justinus Febronius.²³ Iza toga pseudonima krio se u stvari Johann Nikolaus von Hontheim, pomoćni biskup Trier, ali se dugo nije znalo tko je pravi autor. Otvoreno je kritizirao papin položaj u Katoličkoj Crkvi. Pozivao se na sabore u Konstanzi i Baselu, na galikanizam i na neke luteranske stavove te se izjasnio protiv papinskoga primata jurisdikcije. Nadao se da bi tako mogla biti nadvladana podjela koja je bila izazvana protestantskom reformaci-

21 H. DENZINGER – P. HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja*, 508.

22 Usp.: Heribert RAAB, „Episkopalismus“, *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 3 (Freiburg: Herder, 1986.), col. 948-950.

23 Usp.: Stephan HILPISCH, „Febronianismus“, *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 4 (Freiburg: Herder, 1986.), col. 46-48.

jom te smatrao da bi papa morao biti podložan općem saboru i da bi morao biti ojačan položaj biskupa naspram pape.

Galikanističke ideje su polako slabile nakon prestanka napoleonskoga razdoblja, a u Europi se početkom 19. stoljeća počeo širiti nov pokret, poznat pod pojmom restauracija.²⁴ Osnovna misao vodilja ovoga pokreta sastojala se u nakani ponovne uspostave nekadašnjega političkoga, kulturnoga i crkvenoga poretka (ancien régime). Sve je započelo održavanjem Bečkoga kongresa 1814. godine. Ova pomalo romantička zamisao smatrala je da je, u apokaliptičkim događajima iz prethodnih desetljeća, Napoleon bio Antikrist i da je potrebno restaurirati prošlost, onakvu kakva je bila prije apokalipse. Glavni teoretičari restauracije bili su Edmund Burke (Britanija), François René de Chateaubriand i Louis de Bonald (Francuska) te posebice Joseph de Maistre (Italija). De Maistre je smatrao da je Crkva, kao čuvarica transcendentnih etičkih vrednota u povijesti, u srednjem vijeku bila potpora društvenoga reda. To ju čini nadmoćnom nad civilnom vlašću, koju samo Crkva, kao čuvarica i tumač Božje volje, može učiniti legitimnom. Odbacivao je iluminističku teoriju da bi čovjek bio obdaren prirodnom slobodom, a suprotiva tomu naučavao da je čovjek prirodno rob, od čega ga je oslobodilo kršćanstvo. A pravo kršćanstvo je samo katoličko, koje predstavlja rimski prvosvećenik, jer ono navješćuje opću slobodu i jedino je među svim suverenitetima koje je, zahvaljujući upravo nezabludivosti, sačuvalo snagu i ugled.²⁵

4. Dogma primata i vršenje sinodalnosti između dvaju vatikanskih sabora

Za dugi proces teološkoga traženja i vjerničkoga sazrijevanja crkvene zajednice u razumijevanju značenja, vršenja i međusobnog odnosa primata i sinodalnosti osobito je važna 1870. godina. Tada je proglašena dogmatska definicija primata, koja je ukratko predstavljena na početku ovoga prikaza. Dogodilo se to iste godine kada je propala vatikanska država. I zanimljivo je da je papinska služba baš u sljedećem razdoblju, oslobođena balasta države i nastupajući sada samo u ime moralnog autoriteta, doživjela svoje svijetlo razdoblje od kojega su jača samo ona njezina početna mučenička stoljeća.

²⁴ Usp.: Guillaume de BERTIER de SAUVIGNY, „Restauration“, *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 8 (Freiburg: Herder, 1986.), col. 1255-1256.

²⁵ Usp.: Hubert JEDIN (ur.), *Handbuch der Kirchengeschichte*. VI/1: *Die Kirche in der Gegenwart. Die Kirche zwischen Revolution und Restauration* (Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1978.), 105-307.

Dogmatsko definiranje primata izazvalo je vrlo široko odobravanje u Crkvi, ali također neke nejasnoće i oporbene reakcije, kako u Crkvi, tako u ondašnjem društvu, od kojih ćemo, radi podsjećanja i ilustracije, spomenuti samo neke. Tako je jedan manji dio katolika odbio prihvatiti novu stvarnost te je, kao posljedica odbijanja dogme Prvoga vatikanskog sabora, nastala Starokatolička Crkva. Neki državni poglavari smatrali su da je nastupilo novo kvalitativno i pravno stanje u međusobnim odnosima s Crkvom jer da crkveni partner nakon 1870. godine ne bi bio ono što je bio prije toga. Stoga je na primjer njemački kancelar Bismarck tražio službeno tumačenje saborske konstitucije o proglašenju primata, a austrijski car Franjo Josip je zbog njezina proglašenja otkazao konkordat sa Svetom Stolicom koji je bio potpisan 1855. godine.

Način vršenja primata, kako su ga provodili rimski biskupi nakon 1870. godine, i njegovo istovremeno teorijsko i pravno osmišljavanje i normiranje uvelike su doprinijeli sve boljem razumijevanju i prihvaćanju ove vjerske istine. Iz toga razdoblja, opet radi ilustracije, neka budu spomenute dvije činjenice koje se čine od osobite važnosti.

4.1. Kodificiranje odnosa primata i sabora

Prvi važan događaj je proglašenje „Kodeksa kanonskoga prava“ 1917. godine.²⁶ U njemu je jedno poglavlje naslovljeno s „Rimski prvosvećenik“ (kann. 218-221) a drugo, smješteno odmah poslije ovoga prvoga, s „Opći sabor“ (kann. 222-229). U tim kanonima zakonski je reguliran odnos primata i općega koncila riječima: „Rimski prvosvećenik, nasljednik blaženoga Petra u prvenstvu (primatu), ima prvenstvo ne samo časti, nego i vrhovnu i punu poglavarsku vlast nad cijelom Crkvom, kako u stvarima što se odnose na vjeru i ćudoređe, tako i u onima koje spadaju na stegu i upravljanje Crkvom širom cijeloga svijeta.

Ova je vlast uistinu biskupska, redovna i izravna, kako nad svima Crkvama i nad svakom pojedinom, tako i nad svima i nad svakim pojedinim pastirom duša i vjernikom, nezavisna od svake ljudske vlasti“ (kan. 218).

A glede sazivanja sabora isti Kodeks je odredio: „Ne može biti Općega Sabora, ako nije sazvan od Rimskoga svećenika“ (kan. 222).

Što se pak saborskih odluka tiče, Kodeks je propisivao da: „Saborske odluke nemaju konačne obavezne kreposti, dok ne budu potvr-

²⁶ Hrvatski prijevod Kodeksa iz 1917. godine: *Kodeks kanonskoga prava uređen po odredbi sv. Oca pape Pija X. proglašen po nalogu pape Benedikta XV.* (Zagreb: KS, 2007.) (preveo: Franjo HERMAN; priredio i uvod napisao: Matija BERLJAK).

đene od strane Rimskog Prvosvećenika i po njegovu naređenju proglašene“ (kan. 227).

Kodeks je potvrdio i klasično pravilo da *prima sedes a nemine iudicatur* riječima: „Opći Sabor ima vrhovnu vlast nad cijelom Crkvom. Protiv presude Rimskog Prvosvećenika nema mjesta prizivu na Opći Sabor“ (kan. 228).

Jasno je određeno također: „Ako se dogodi, da Rimski Prvosvećenik umre za trajanja Sabora, Sabor je bez daljnjega prekinut, dokle god novi Prvosvećenik ne izda nalog, da se opet otvori i nastavi“ (kan. 229).

4.2. Vršenje karizme nezabludivosti i sinodalnost

Drugi primjer odnosi se na primjenu primata naučavanja rimskoga biskupa i način njegova vršenja u karizmi papinske nezabludivosti, koja je dio karizme nezabludivosti Crkve same. Nju su pape tijekom cijele povijesti primijenili svega dva puta. Prvi put 1854. godine kada je Pijo IX. proglasio vjersku istinu Bezgrešnoga začeca Blažene Djevice Marije, i drugi put 1950. godine kada je Pijo XII. proglasio vjersku istinu Uznesenja Majke Božje.

Zanimljivo je da su obojica, proglašavajući vjerske istine u vremenskom razmaku od sto godina, upotrijebili vrlo slične formulacije. Pijo IX. kaže da vjersku istinu „autoritetom Gospodina našega Isusa Krista, blaženih apostola Petra i Pavla i našim, izjavljujemo, objavljujemo i definiramo“,²⁷ a Pijo XII. „vlašću Gospodina našega Isusa Krista, blaženih apostola Petra i Pavla, i našom, proglašavamo, objavljujemo i definiramo“.²⁸

²⁷ H. DENZINGER – P. HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja*, 526: „... Na čast svetog i nedjeljivog Trojstva, na diku i ukras Djevice Bogorodice, na uzvišenje katoličke vjere i na dobrobit kršćanske religije, autoritetom Gospodina našega Isusa Krista, blaženih apostola Petra i Pavla i našim, izjavljujemo, objavljujemo i definiramo da je učenje koje drži da je blažena Djevica Marija, u prvom času svoga začeca, po posebnoj milosti i povlastici svemogućega Boga, predviđajući zasluge Isusa Krista Spasitelja ljudskoga roda, bila očuvana neokaljanom od svake ljage izvornog grijeha, od Boga objavljeno, te ga zbog toga svi vjernici moraju čvrsto i postojano vjerovati.“

²⁸ H. DENZINGER – P. HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja*, 741: „... Zbog toga ... na slavu svemogućega Boga, koji je Mariji Djevici iskazao svoju posebnu naklonost, na čast njegovog Sina besmrtnog kralja vjekova i pobjednika nad grijehom i smrću, za povećanje slave uzvišene njegove Majke, te na radost i veselje čitave Crkve vlašću Gospodina našega Isusa Krista, blaženih apostola Petra i Pavla, i našom, proglašavamo, objavljujemo i definiramo, da je Bogom objavljena dogma da je, Bezgrješna Bogorodica uvijek djevica Marija, završivši put zemaljskog života, bila tijelom i dušom uznesena u nebesku slavu.“

Element sinodalnosti u ovim dvjema dogmatskim definicijama, kao u vjeru da se nezabludivost Petrova nasljednika živi u karizmi nezabludivosti Crkve same, može se pronaći u širem smislu. Naime, Pijo IX. se redom pozvao na ustaljenu tradiciju Crkve koja je vjerovala u Bezgrešno Gospino začće, potom na pape koji su promicali štovanje i precizirali objekt štovanja bezgrešnosti njezina začća, zabranjivali protivan nauk, a onda redom na naučavanje crkvenih otaca, na biblijske figure Djevice Marije, na izričaje proroka, na anđelov pozdrav „Zdravo Marijo“, na himan „Veliča“, te na pristanak biskupa i njihove zahtjeve Svetoj Stolici da proglasi ovu vjersku istinu, i onda izrekao definiciju.

Jednako je učinio i Pijo XII. koji se najprije pozvao na jednodušan plebiscit Crkve u vjeri u Marijino uznesenje dušom i tijelom na nebesa, potom na učiteljstvo Crkve, na trajno štovanje njezina uznesenja o čemu svjedoče brojne crkve, slike i kipovi, na liturgiju zapadnog i istočnog kršćanstva, na drevnost blagdana Velike Gospe, na glasove otaca i nauk teologa Alberta Velikoga, Tome Akvinskoga i Bonaventure, Bernardina iz Siene i niza kasnijih teologa, na nauk o Mariji kao novoj Evi koji datira još iz drugoga stoljeća, i tek onda proglasio vjerski nauk.

Umjesto zaključka

Na kraju, budući da je tema međusobnog odnosa primata i sinodalnosti još uvijek u procesu domišljanja, čini se prikladnim citirati sv. Ivana Pavla II. On je, obnašajući službu Petrova nasljednika i živo promičući sinodalnost Crkve, bio svjestan istovremenosti karizme nezabludivosti i primata te mogućnosti i potrebe novih oblika vršenja primata. U okviru toga uviđao je također potrebu teološkoga razvitka razumijevanja dogme primata i njegove crkvene prakse u sinodalnosti, te napisao: „Kada Katolička Crkva tvrdi da funkcija rimskog biskupa odgovara volji Kristovoj, ona ne odvaja tu funkciju od poslanja povjerenom cjelini biskupa, koji su također ‘vikari i delegati Kristovi’. Rimski biskup pripada njihovom ‘zboru’ i oni su mu braća u službi.“ Svjestan također obveze čuvanja jedinstva svih kršćanskih zajednica, dodao je: „Uvjeren sam da u tom pogledu imam posebnu odgovornost, osobito u konstatiranju ekumenske težnje velikog dijela kršćanskih zajednica i slušanja pitanja koje mi je upućeno radi pronalaženja takva oblika vršenja primata, koji bi se otvorio novoj situaciji, ne odričući se nikako bitnoga u tom poslanju.“²⁹

²⁹ Ivan Pavao II., *Ut unum sint. Da budu jedno. Enciklika o ekumenskom nastojanju* (Zagreb: KS, 1995.), 104-105 (br. 95).

PRIMACY AND SYNODALITY IN THE CHURCH FROM THE FOURTH LATERAN COUNCIL TO THE SECOND VATICAN COUNCIL (1215-1965)

Summary

*At the beginning of this article, the terms primacy and synodality are briefly explained, along with the manner in which they are understood and practiced today in the Catholic Church. This is followed by an analysis of the theological and juridical maturation of these two terms and their practical application. The analysis begins with Innocent III, under whom, with the Constitutiones of the Fourth Lateran Council (1215), the primacy of the bishop of Rome was asserted. The article goes on to consider the theory of “two swords”, and the problem of the relationship between the idea of conciliarism and primacy during the fifteenth century, especially in the documents of the Council of Constance and the Council of Florence, which focused on this topic. In relation to this question, two Croatian theologians of the period are cited: Ivan Stojković and Markantun de Dominis. The Council of Trent did not directly consider these questions, but contributed indirectly, through its conclusions and the later implementation of its conclusions, to the broad confirmation of the primacy of the bishop of Rome against Gallican ideas in France, against German episcopalism and against the renewal movement that spread in Europe after the Napoleonic era. In the period of the First Vatican Council and its dogmatic definition of primacy, Canon Law (1917) introduced juridical clarifications of the relationship between primacy and synodality that remained in force until the renewal that emerged from the Second Vatican Council. At the end of the article, the author considers the thinking of John Paul II, who felt a particular responsibility for finding a solution to the application of papal primacy that could be open to new situations without abandoning the claim to primacy itself. In his encyclical letter *Ut unum sint* he writes: “When the Catholic Church claims that the function of the bishop of Rome corresponds to Christ’s will, the Catholic Church does not separate that function from the mission appointed to bishops as a whole, since they are also ‘vicars and delegates of Christ’”. The bishop of Rome belongs to their assembly, and they are his brothers in service.*

Key words: *primacy, synodality, conciliarism, Gallicanism, episcopalism, renewal, council, Pope, Fourth Lateran, First and Second Vatican Council.*

Translation: Oliver Jurišić and Kevin Sullivan